

Politisk kronik 2. halvår 2011

Lars Bille, Lektor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet,
lb@ifs.ku.dk

Det satte selvfølgelig sit præg på partiernes sommergruppemøder, at alle vidste, at der snart skulle afholdes valg til Folketinget. Det eneste usikkerhedsmoment var, om valget ville blive udskrevet, så det kunne afvikles og en regering dannes, inden Folketinget samledes den første tirsdag i oktober, eller det skulle afholdes efter den dag, dog senest den 13. november.

Der kom ikke noget substantielt nyt frem på sommergruppemøderne. Positioner var for længst lagt fast. Venstre meldte ud, at det gik efter en fortsættelse af VK-regeringen uden deltagelse af Dansk Folkeparti, som selv mente, at partiet nu havde demonstreret, at det var regeringsdueligt. Partiet bestemte selv, om det ville i regering eller ej, fastslog Pia Kjærsgaard den 18. august. De konservative ville også have en forlængelse af VK-regeringen uden Dansk Folkepartis deltagelse. Dermed havde de to regeringspartier klart sagt, at de borgerlige vælgere, der mente, at Dansk Folkeparti havde haft for meget magt i de foregående ti år, ikke behøvede at være bekymrede for, at den blev øget yderligere gennem regeringsdeltagelse. Hensigten var at få taget det tema ud af den kommende valgkamp. Afhængig af De Konservatives valgresultat udelukkede Lars Barfoed ikke kategorisk den mulighed, at de ville pege på Lars

Løkke Rasmussen som statsminister, men forblive uden for en regering i rollen som støtteparti.

Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti ville for første gang gå samlet til valg på de gennem lang tid udarbejdede fælles planer. Socialistisk Folkeparti mente det dog nødvendigt selv at opstille tolv punkter, som det gerne ville måles på efter en valgperiode. Det handlede blandt andet om at skaffe 60.000 nye arbejdspladser på tre år, sikre danske løn- og arbejdsforhold på danske arbejdspladser, højere beskatning af millionærerne og mindre af pensionister og almindelige lønmodtagere, en hurtigere behandling af kræft og andre livstruende sygdomme, hurtigere hjælp til psykisk syge børn og unge, højst 24 elever i skoleklasserne, flere praktikpladser og billigere offentlig transport finansieret af en betalingsring om København.

Det radikale Venstre ville stadig pege på Helle Thorning-Schmidt som statsminister. I det radikale bagland var der delte meninger om, hvorvidt partiet skulle i regering eller ej. Det måtte bero på konkrete forhandlinger om et regeringsgrundlag. Her nævnte Margrethe Vestager, at partiets betingelser for at gå med i en regering var, at alle aftalte reformer - blandt andet genopretningspakken og tilba-

getrækningsreformen – blev gennemført, og at skatten ikke måtte stige. Det flugtede ikke særlig godt med Socialdemokraternes og folkesocialisternes planer.

Regeringspartierne arbejdede på at færdiggøre en vækstplan og en boligpakke, der skulle præsenteres samtidig med regeringens forslag til finanslov for 2012. Dette kunne være affyringsrampen for udskrivelse af valget. Tingen blev dog ødelagt, da Helle Thorning-Schmidt den 20. august på live-tv sagde, at hun ønskede et nationalt kompromis om boligmarkedet bestående i, at boligkøbere ikke skulle betale tinglysningsafgift og kommunal grundskyld fra den 1. september 2011 til 1. januar 2013 samt slippe billigere i ejendomsværdibeskatning i samme periode. Så måtte Lars Løkke Rasmussen pr. mobiltelefon og stillfoto på tv-skærmen lancere regeringens boligpakke, som indeholdt de samme forslag. Affyringsrampen var blevet midlertidigt demonteret. Finansminister Claus Hjort Frederiksen kaldte oppositionens manøvre for simpelt tyveri.

Den 23. august fremlagde regeringen Holdbar Vækst på et pressemøde, der forunderligt nok var lagt på nøjagtig sammen tidspunkt, hvor Socialdemokraterne havde indkaldt til pressemøde efter deres sommergruppemøde. Så stod den 1-1 på chikanekontoen. Mere interessant var det, at statsministeren inviterede til forhandlinger om planen, så de nødvendige lovændringer kunne gennemføres i Folketinget, når det alligevel var samlet til førstebehandling af finansloven den 6. september. Dermed var valgudskrivelsen udskudt et stykke tid endnu.

Vækstplanen var tilsyneladende ikke, som det ellers ofte havde været praksis, forhåndsforhandlet med Dansk Folkeparti. Mens partiet nok kunne gå med til eksempelvis fremrykningen af offentlige investeringer, skattefri udbetaling af efterlønsbidraget og en boligjobplan med fradrag for serviceydelser hos

private, så var det nemlig imod boligpakken. Dermed var der ikke flertal for planen. Et nationalt kompromis med Socialdemokraterne og Socialistisk Folkeparti var ikke en mulighed, dels fordi boligpakken var finansieret af midler fra tilbagetrækningsreformen, som de jo var imod, dels fordi ingen af parterne i realiteten var interesserede i at indgå væsentlige forlig så tæt op til valget.

Finansminister Claus Hjort Frederiksen fastholdt, at boligpakken var en så central del af regeringens vækstpakke, at den ikke kunne udgå. Dermed var forhandlingerne brudt sammen. Derfor meddelte statsminister Lars Løkke Rasmussen på et pressemøde på gårdspladsen foran statsministerens embedsbolig på Marienborg den 26. august kl.11.00, at han havde indstillet til Hendes Majestæt Dronningen, at der blev udskrevet valg til Folketinget til afholdelse torsdag den 15. september.

Ni partier deltog i kampen om de 4.079.910 vælgeres kryds. Partierne havde opstillet i alt 804 kandidater, fire færre end ved valget i 2007. Af de opstillede kandidater var 267 kvinder, 7 flere end i 2007, hvilket betød, at kvindeprocenten steg beskedent fra 32,2 til 33,3. Af de 175 valgte kandidater var 68 kvinder, to flere end i 2007. Kvindeprocenten blandt de valgte kandidater steg fra 37,7 i 2007 til 38,9 i 2011.

Valgkampen havde i realiteten været i gang i mere end et år, og de sidste hektiske tre uger ændrede ikke på, hvad der allerede var fastlagt som valgets hovedtema: Hvilken partikonstellation ville være bedst til at bringe Danmark ud af den økonomiske krise nu og her og samtidig sikre balancen i dansk økonomi på længere sigt. For første gang siden 2001 var de økonomiske spørgsmål højest placeret både på mediernes, politikernes og vælgernes dagsorden. Vælgerne blev stillet over for et klart valg: Skulle Lars Løkke Rasmussen fortsætte som statsminister, el-

ler skulle Socialdemokraternes leder Helle Thorning-Schmidt overtage posten. Bag dette personvalg havde vælgerne endnu et klart politisk valg: Skulle det være regeringens blå plan eller Socialdemokraternes og Socialistisk Folkepartis røde plan, der skulle gennemføres. Fordele og ulemper ved disse planer havde været diskuteret i månedsvis, og valgkampen føjede ikke noget nyt til de allerede kendte standpunkter. I den henseende blev valgkampen egentlig ganske tam og forudsigelig.

Partierne havde haft lang tid til at forberede sig på valgkampen, så tonsvis af materiale med et hav af beregninger, løfter og visioner blev spredt over landet via de sædvanlige valgkampskanaler. Nyt var det, at nogle af partierne i langt højere grad end tidligere benyttede sig af at stemme dørklokker, og at de målrettede deres kampagne specifikt til bestemte vælgergrupper i stedet for at skyde med spredhagl. Valgkampen blev den hidtil dyreste med et forbrug i omegnen af 150 millioner kroner. Ifølge de daglige meningsmålinger rykkede den ikke afgørende ved den overordnede fordeling af stemmerne, der var på tidspunktet for valgets udskrivelse, nemlig 52 procent til partierne bag Helle Thorning-Schmidt og 48 til dem bag Lars Løkke Rasmussen.

At det hele måske alligevel ikke var helt så fastlåst i en rød eller blå blok, kom frem, da de radikales leder Margrethe Vestager og De Konservatives leder Lars Barfoed – givetvis inspireret af samarbejdet om tilbageværende reformen – den 27. august gav hinanden hånden på, at det skulle være slut med blokpolitik. Lars Barfoed erklærede, at finanslovene ikke længere skulle aftales i et snævert samarbejde alene med Dansk Folkeparti, og Margrethe Vestager ville sikre, at en socialdemokratisk ledet regering ikke alene baserede finanslovene på Enhedslistens stemmer. Hvis valgresultatet nogenlunde fulgte meningsmålingerne ville det være svært for de andre

partier at komme uden om det, de to partier kunne enes om, lød det optimistisk fra de to partiledere.

Den 8. september, en uge inden valgdagen, bragte dagbladet BT en artikel om, at Helle Thorning-Schmidt uberettiget havde benyttet sin ægtefælles danske skattefradrag fra 1999 til 2008. Artiklen byggede på den ni siders lange afgørelse, SKAT traf i 2010, som Helle Thorning-Schmidt dengang ikke ønskede at offentliggøre, fordi den indeholdt private oplysninger. Avisen havde altså fået adgang til fortroligt materiale. Hun ville ikke kommentere indholdet i artiklen, men understregede, at hun havde fulgt reglerne til punkt og prikke og derfor ikke havde – eller havde haft – noget udestående med SKAT.

SKAT anmeldte omgående sagen til politiet for at finde frem til, hvem der havde lækket det fortrolige materiale til BT. Avisens chefredaktør fastholdt, at det var helt tilfældigt og ganske uden politiske bagtanker, at artiklen blev bragt en uge inden valgdatoen. Statsminister Lars Løkke Rasmussen ville klogeligt nok ikke kommentere sagen, og han afviste på det skarpeste, at nogen i Venstre skulle stå bag lækagen. Mens skatteminister Peter Christensen og hans særlige rådgiver afviste, at de havde set afgørelsen i skattesagen, og at de skulle have haft noget med lækagen at gøre, nøjedes tidligere skatteminister Troels Lund Poulsen med at erklære, at han ingen kommentarer havde til sagen, med henvisning til at der nu var indledt en politisag.

I de sidste dage af valgkampen halede partierne bag Lars Løkke Rasmussen lidt ind på oppositionen, så det dagen før valget stod 51-49. Da mange vælgere som sædvanligt først træffer deres endelige partivalg på selve valgdagen, var spændingen om udfaldet til sidst ganske intens. Først hen mod midnat lå det klart, hvorledes de 87,7 procent af de valgberettigede havde fordelt deres stemmer, nemlig at der bag Helle Thorning-Schmidt var 89

mandater (tabel 1), lige akkurat nok til, at der var et flertal bag hende.

Det flertal var først og fremmest sikret gennem den store fremgang, som Enhedslisten og Det radikale Venstre havde opnået med otte mandater hver, mens Socialdemokraterne havde en tilbagegang på ét mandat. Det var det fjerde valg i træk, at partiet havde tilbagegang og dermed havde stabiliseret sig på et niveau på omkring 25 procent af vælgerne. De tider, hvor partiet i vælgermæssig henseende lå i en klasse for sig selv, syntes forbi. Socialistisk Folkeparti betalte en pris for alliancen med Socialdemokraterne med et tab på syv mandater, primært til Enhedslisten. Der havde under valgkampen været flere kritiske røster fremme i partiet om, at det ikke var tilfredsstillende, at der ikke var plads til markering af partiets profil. At partiet blev mindre end de radikale, gjorde kun ondt værre.

Valget blev noget nær en katastrofe for De Konservative, som blev henvist til at være det mindste parti i Folketinget med blot 8 mandater, ét mindre end Liberal Alliances ni. Sidstnævnte havde nu gjort de mange spådomme om dets snarlige forsvinden fra Folketinget til skamme med en fremgang på fire mandater. Dansk Folkeparti oplevede for første gang siden partiets stiftelse i 1995 en tilbagegang, som dog ikke var større end tre mandater. Venstre fastholdt stillingen med en fremgang på et enkelt mandat. Kristen-demokraterne formåede ikke at komme over spærregrænsen. Alt i alt relativt stor stabilitet blokkene imellem, men med store udsving internt i blokkene, udsving, som kunne vise sig at blive nok så betydningsfulde, når der skulle dannes regering og lovgivningsarbejdet påbegyndes.

Lars Løkke Rasmussen meddelte på valgnatten, at han ville indgive regeringens afskedsbegæring til Dronningen og bede hende om at indkalde partierne til en dronningerunde. Den 16. september afgav partierne deres råd

til Dronningen. Socialdemokraterne og Socialistisk Folkeparti tilrådede, at Helle Thorning-Schmidt skulle lede forhandlingerne om en ny regering. Enhedslisten pegede på hende som statsminister. Det samme gjorde Det radikale Venstre, men med den tilføjelse, at det var med henblik på dannelsen af en koalitionsregering, der ville samarbejde bredt i Folketinget, og som kunne føre en ansvarlig økonomisk politik, som samtidig gav muligheder for investeringer i uddannelse, og føre en udlændingepolitik, der værnede om borgernes rettigheder.

Dronningen anmodede herefter Helle Thorning-Schmidt om at lede forhandlinger med henblik på dannelsen af en ny regering. I sandhed et meget åbent mandat. Intet om koalitionsregering, om bredest mulige regering eller hvilke partier den skulle bestå af, sådan som mandatet undertiden kan være formuleret. Et sådant åbent mandat var trods alt ikke uden betydning, da det endnu ikke var afklaret, om Det radikale Venstre ville deltage i en regering, men deres råd til Dronningen om en koalitionsregering og bredt samarbejde kunne godt tolkes i retning af, at det var, hvad partiet stilede efter.

Regeringsforhandlingerne foregik i dybeste hemmelighed på et for pressen ukendt sted uden for Christiansborg. De tre partiers forhandlere var enige om ikke at kommentere på udviklingen i processen og de nye folketingsgrupper og partiernes baglande blev bedt om også at forholde sig helt tavse. Først efter en uges tid fandt pressen ud af, at forhandlingerne foregik i tårnet på hotel Crowne Plaza. Dens dækning af forløbet måtte dog fortsat skrives efter deisen, at det erfares eller det forlyder, men intet konkret slap ud. Det skortede dog ikke på artikler, der opremsede alle de punkter, hvor de tre partier var uenige, herunder især hvor Det radikale Venstre havde markant andre holdninger end de to andre partier, nemlig vedrørende den overordnede økonomiske politik og på udlændingeom-

rådet. De tre partier måtte også inddrage de krav til et regeringsgrundlag, Enhedslisten havde præsenteret Helle Thorning-Schmidt for på et møde den 19. september. Det var partiets helt klare forventning, at det fik indflydelse på regeringsgrundlaget af den simple grund, at dets 12 mandater var nødvendige for at sikre den nye regerings overlevelse.

Den 2. oktober kunne Helle Thorning-Schmidt meddele Dronningen, at hun havde afsluttet forhandlingerne med det resultat, at der var aftalt et regeringsgrundlag for en mindretals koalitionsregering bestående af Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti, og at det var godkendt af de respektive partiers kompetente forsamlinger. Dronningen overlod hende følgelig at danne en sådan regering, som officielt udnævntes den 3. oktober. For første gang siden partiets formelle stiftelse i 1959 deltog Socialistisk Folkeparti i en regering, og for første gang havde Danmark fået en kvindelig statsminister.

Hun stod i spidsen for en regering med 23 ministre fordelt med elleve til Socialdemokraterne, seks til Det radikale Venstre og seks til Socialistisk Folkeparti (tabel 2). Det var overraskende for nogle, at kun ni af ministre var kvinder svarende til 39 procent. Regeringen rummede den yngste minister nogensinde, den 26-årige skatteminister Thor Møger Pedersen (SF), og den første med indvandrerbaggrund Manu Sareen (RV). Kun to af ministre havde erfaring fra tidligere ministerposter, nemlig Margrethe Vestager og Henrik Dam Kristensen, så begynderfejl var vel at forvente.

Ministerlisten manglede Henrik Sass Larsens navn, selvom han tilhørte den absolutte inderkreds omkring statsministeren. Ifølge pressens oplysninger havde han selv meldt, at han ikke stod til rådighed som minister, fordi Politiets Efterretningstjeneste ikke havde givet ham en ren sikkerhedsvurdering, angiveligt

på grund af at han havde haft kontakt med et fremtrædende medlem af den lokale Bandidos rockergruppe i Køge.

Som sagt var det første gang, Socialistisk Folkeparti var med i en regering. Partiet havde tabt stemmer, men vundet regeringsmagt. Nu skulle den dybt indgroede oppositionskultur i partiorganisationen erstattes af en regeringsansvarskultur, og en sådan omstilling er meget svær og tidkrævende. Det var lykkedes på kort tid for Dansk Folkeparti, da det i 2001 blev støtteparti for VK-regeringen, primært på grund af den bevidst konsekvente og hårde topstyring af partiet og dets unge alder. Det forekom ulig vanskeligere for folkesocialisterne, fordi partiet gennem årtier havde været præget af et nærmest ligeværdigt forhold mellem folketingsgruppen og medlemsorganisationen, af en høj grad af medlemsdemokrati, af åbne uenigheder og debatter med højt til loftet og langt til døren.

Jo længere væk fra magten et parti befinder sig, desto mere kan uenighed tolereres og trives. En regering er et magtcentrum og arbejder som en enhed, hvor der ikke tolereres solomeldinger og afvigende stemmeafgivning. Ministrene og folketingsgruppen kommer uvægerligt til at spille en dominerende rolle. Den test stod Socialistisk Folkeparti nu over for. Ihukommende den konservative partileder Lene Espersens skæbne luftedes der en vis bekymring for, om partiformand Villy Søvndal som udenrigsminister ville få tid og tilstedeværelse nok til at tackle den udfordring, det var at fortsætte omstillingen af Socialistisk Folkeparti.

Regeringsgrundlaget »Et Danmark, der står sammen« var et detaljeret og fyldigt dokument på knap 80 sider, som ikke meningsfyldt kan opsummeres her. Det fremgik, at Det radikale Venstre havde haft den afgørende indflydelse på udformningen af den overordnede økonomiske politik. Regeringen accepterede, at der mindst skulle være

balance på den strukturelle offentlige saldo i 2020, at efterleve EU's Stabilitets- og Vækstpagt og EU's henstilling om en strukturel forbedring af den offentlige saldo med 1,5 procent i 2011-2013 at gennemføre tilbage-
trækningsreformen i den form, de borgerlige partier havde aftalt før valget. Millionærskatten, ekstraskat på bankerne såvel som sløjfningen af nedsættelsen af topskatten var taget af bordet, men en fuldt finansieret skattereform, der markant sænkede skatten på arbejde, skulle gennemføres. Der var ikke længere tale om, at danskerne skulle arbejde 12 minutter mere, men der skulle fortsat indkaldes til trepartsforhandlinger om at øge arbejdsudbuddet. Der skulle gennemføres en kickstart af økonomien ved at fremrykke offentlige investeringer for 10 milliarder kroner. Den i forbindelse med Genopretningsplanen vedtagne halvering af dagpengeperioden skulle gennemføres, og en samlet dagpengereform skulle indgå i trepartsforhandlingerne. Generelt skulle den økonomiske politik styres efter et forsigtighedsprincip, som betød, at det offentlige først kunne bruge penge, når finansieringen var på plads.

Regeringsgrundlaget indeholdt planer om gennemførelsen af en lang række reformer med henblik på at styrke uddannelse, forskning og kompetencer, på at gennemføre en grøn omstilling ved en målrettet indsats for at udvikle ny grøn teknologi, på at omstille til vedvarende energi, på at reducere forureningen gennem blandt andet mere og billigere kollektiv trafik, etablering af en betalingsring i hovedstadsområdet og meget andet. På det udlændingepolitiske område skal det nævnes, at regeringen ville fjerne pointsystemet for tidsbegrænset ophold og for familiesammenføring, tilbageføre 24-års-reglen og tilknytningskravet til den definition, der var gældende, før pointsystemet blev indført i 2011, nedsætte garantistillelsen, så den igen var 50.000 kroner, afskaffe medborgerskabsprøven, nedlægge Integrationsministeriet, som var blevet oprettet i 2001, og fordele dets

opgaver på andre ministerier, samt afskaffe den permanente og faste grænsekontrol.

Som sagt lader det sig ikke gøre meningsfuldt at gennemgår hele regeringsgrundlaget her, men det gjorde pressens folk til gengæld minuttøst, og de behøvede blot at slå op på side ét i Grønspættebogen for politiske journalister for at finde overskriften til deres artikler: Løftebrud. Der var nok at tage af, hvis man vel at mærke alene hæftede sig ved, hvad Socialdemokraterne og Socialistisk Folkeparti havde sagt før og under valgkampen. Selvfølgelig skulle pressekorpsset også teste det uprøvede hold af ministre – herunder ikke mindst den nye statsminister – på de ugentlige presse møder. Det faldt ikke altid ud til deres/hendes fordel. Gennem længere tid bragte pressen den ene historie efter den anden om løftebrud og behændigt hjulpet af oppositionens spinmaskiner blev det samlede billede i offentligheden derfor, at regeringen var kommet overordentligt dårligt fra start.

På linje med alle tidligere statsministre opfordrede Helle Thorning-Schmidt i åbningstalen kraftigt til at få genskabt et bredt samarbejde i Folketinget. Den efterfølgende åbningsdebat viste dog ikke overraskende, at regeringens parlamentariske grundlag var og blev Enhedslisten. Den viste, at regeringen ikke havde realistiske muligheder for at skaffe sig et flertal til anden side i Folketinget. Den mulighed, der kunne have været gennem den fælles forståelse Det radikale Venstre og Det konservative Folkeparti havde luftet ved indledningen til valgkampen, var forsvundet med de konservatives dårlige valgresultat. Der var derfor heller ingen tvivl om, at det var med Enhedslisten, regeringen skulle forhandle en samlet finanslov igennem.

Den knappe tid, der var fra regeringens tiltrædelse, til finansloven for 2012 skulle være vedtaget, tillod ikke regeringen fra grunden at udfærdige sit eget finanslovsforslag. Fremgangsmåden blev derfor, at regeringen over-

tog den tidligere regerings forslag og så stillede ændringsforslag til det. Den 3. november fremlagde regeringen forslaget. Et centralt element var at forsøge at kickstarte økonomien med en toårig vækstpakke ved igangsætning og fremrykning af offentlige investeringer for i alt 17,5 milliarder kroner, næsten en fordobling af det beløb der var nævnt i regeringsgrundlaget. Det betød at planlagte investeringer i jernbaner og motorveje skulle gennemføres hurtigere, at der skabtes bedre fysiske rammer i skoler, daginstitutioner og på sygehusene, at de almene boliger fik et løft, samt at der kunne investeres i grøn energi og kollektiv trafik. Ifølge regeringens beregninger forventedes vækstpakken at øge beskæftigelsen med knap 20.000 personer.

Desuden afsatte regeringen flere penge, blandt andet til forsknings- og uddannelsesområdet, til at afskaffe starthjælpen, kontanthjælpsloftet og loftet over børnechecken, til en midlertidig udskydelse af halveringen af dagpengeperioden frem til årsskiftet 2012/13, til oprettelse af 1.500 praktikpladser, til annullering af den tidligere regerings reduktion af tilskuddet til efterskoleelever, til genindførelse af gratis fertilitetsbehandling, til opprioritering af psykiatriområdet, til øget ulandsbistand, til politi og kriminalforsorg og til afskaffelse af multimedieskatten. I alt godt otte milliarder kroner.

Pengene ville regeringen skaffe gennem blandt andet afgiftsforhøjelser på øl, vin, cigaretter, chokolade, is, sodavand og slik, nedsættelse af det skattefrie loft over indbetalinger til ratepensioner, afskaffelse af arbejdsgiverbetalte pensionsindbetalinger, afskaffelse af skattefradrag for formueforvaltning i pensionsordninger, øgede afgifter på luftforurening blandt andet via vægtafgiften på biler, diverse besparelser på budgettet og træk på reserver. Forslaget opererede med et underskud på statens finanser på 96 milliarder kroner.

Enhedslisten tog relativt pænt imod regeringens udspil. Partiet havde selvfølgelig en række krav, som det ønskede gennemført. Det handlede blandt andet om at øge statens indtægter ved bedre beskatning af multinationale selskaber, øget beskatning af de højeste indkomster, afgift på handel med værdipapirer og reklametryksager, kvælstofafgift i landbruget og bedre skatteligning. På udgiftssiden ønskede partiet, at tidsbegrænsningen på sygedagpenge afskaffedes, at der ansattes 3.000 flere pædagoger og pædagogmedhjælperer samt, at der afsattes flere midler til bedre og billigere kollektiv trafik.

Venstres formand havde på selve valgnatten erklæret, at partiet under ingen omstændigheder ville stemme for flere skatter og afgifter. Han forsøgte at samle den borgerlige opposition om en sådan position, men uden succes. Partiet fastholdt dog synspunktet, og det i en sådan grad, at det ikke på forhånd ville garantere at stemme ja til den endelige finanslov, heller ikke selvom regeringen havde sit parlamentariske grundlag i orden gennem en aftale med Enhedslisten. Den linje ville De Konservative ikke følge. Venstre endte dog med at stemme for og brød dermed ikke den historiske tradition, at såkaldt ansvarlige partier altid stemte for statens husholdningsbudget, såfremt regeringens parlamentariske grundlag var på plads.

De videre forhandlinger forløb uden dramatik. De borgerlige partier var hurtigt ude af forhandlingerne. Vigtigt var det, at Enhedslisten den 12. november accepterede den økonomiske ramme, som regeringen havde fastlagt, efter at dets krav om afgift på husstandsomdelte reklamer var blevet imødekommet. Dermed kunne forhandlingerne alene koncentreres om, hvordan midlerne skulle fordeles. Også de forhandlinger forløb relativt gnidningsfrit, og den 20. november indgik parterne forlig.

Regeringens forslag var i alt væsentligt blevet imødekommet. Enhedslisten fik yderligere gennemført, at dagpengeperioden først skulle forkortes fra fire til to år fra januar 2013. Det havde regeringen også tilkendegivet, at den ville, men nu gjaldet udskydelse også en sidste restgruppe, som ellers ville have været faldet ud af systemet. Aktiveringsreglerne for de ledige lempedes, deres uddannelsesmuligheder blev forbedret, og der blev bevilget 500 millioner kroner til ansættelse af flere pædagoger og medhjælpere i daginstitutionerne.

I ti år havde vælgerne vænnet sig til, at når regeringen indgik en aftale med forhandlerne fra dens støtteparti, så var aftalen på plads. Sådan var det ikke længere. Enhedslistens forhandlere skulle ifølge partiets vedtægter først have godkendt aftalen af partiets hovedbestyrelse, før den var gældende. Den 20. november godkendte den med 23 stemmer for og to blanke den samlede finanslovsaftale. Dermed kunne Enhedslisten for første gang i partiets 22-årige historie stemme for finansloven.

Regeringen kunne med tilfredshed konstatere, at dens parlamentariske grundlag var i orden, og at den var kommet et stykke ad vejen mod at indfri valglofter og realisere regeringsgrundlaget. Den var dog også klar over, at det denne gang nok var nemmere at nå til enighed med Enhedslisten, end det ville blive næste gang, fordi der trods alt var forståelse for, at regeringen i mangt og meget grundet tidspres havde været nødt til at bruge store dele af den forrige regerings forslag. En sådan forståelse kunne den næppe forvente var til stede i 2012, og centrale punkter i Enhedslistens program var endnu langt fra imødekommet.

I begyndelsen af november kom Helle Thorning-Schmidts skattesag igen på avisernes forsider. Politiken skrev den 10. november, at Skatteministeriets departementschef Peter Loft i sommeren 2010 havde holdt fem mø-

der med direktørerne for SKAT København, selvom afgørelse i personskattesager kun kan træffes af de regionale skattecentre. Departementet kan ikke træffe konkrete afgørelser. Peter Loft begrundede afholdelsen af møderne med en henvisning til en udtalelse fra Ombudsmanden om, at departementet kan indhente oplysninger fra SKAT om enkeltsager, f.eks. for at kunne orientere ministeren om sager af politisk interesse. Det undrede, at Peter Loft dengang havde udtalt, at han ikke kendte sagen på trods af, at han på det tidspunkt allerede havde holdt to møder med SKAT København. Det undrede også, da det kom frem, at Peter Loft skulle have forsøgt at få noget tekst med i den endelige afgørelse.

Departementets interesse i sagen rejste også spørgsmålet, om og i givet fald i hvilket omfang og på hvilken måde Venstres daværende skatteminister Troels Lund Poulsen og hans spindoktor Peter Arnfeldt var indblandet i sagen og i selve lækagen. Skatteminister Thor Möger Pedersen bad den 14. november Peter Loft og direktør for SKAT i København Erling Andersen om hurtigst muligt at aflevere en skriftlig redegørelse om forløbet. Han fandt efterfølgende, at begge redegørelser tydede på, at der havde været en eller anden form for politisk involvering for eksempel i form af, at et notat, Peter Loft havde afleveret til SKAT København, var blevet udleveret til ham af skatteministeren eller hans særlige rådgiver. Notatet, som muligvis var udarbejdet af Venstres pressetjeneste, konkluderede, at Helle Thorning-Schmidts mand var skattepligtig til Danmark.

På baggrund af de to redegørelser og de informationer, pressen gravede frem, besluttede regeringen den 2. december at nedsætte en undersøgelseskommission med en landsdommer for bordenden for at få undersøgt og redegjort for, i hvilket omfang der var videregivet eller forsøgt videregivet fortrolige oplysninger, samt om der havde været tale om politisk indblanding i sagsbehandlingen og i

selve afgørelsen. Var det tilfældet, kunne det i yderste fald lede til en rigsretssag mod Troels Lund Poulsen. Sagen blev yderligere skærpet, da Ekstrabladet den 4. december brød et af de helligste principper i journalistikken, kildebekyttelsen. Begrundelsen var, at det var avisens opgave at afsløre magthavernes magtmisbrug, ikke at dække over det. Bladet afslørede, at Troels Lund Poulsens spindoktor Peter Arnfeldt havde tilbudt avisen oplysninger fra den strengt fortrolige afgørelse i skattesagen. Det var herefter nærliggende at gætte på, at kilden var den samme til BT's artikel med de fortrolige oplysning, som avisen havde bragt under valgkampen. Sagen var nu kommet mistænkeligt tæt på Venstre, og derfor valgte Troels Lund Poulsen i forståelse med partiets ledelse den 5. december at søge orlov fra Folketinget.

Den europæiske statsgældskrise blev uddybet i løbet af halvåret. Gigantiske hjælpepakker blev sat i søen for at redde de finansielle markeder tillid til euroen. Den 11. december endte et møde mellem EU's stats- og regeringschefer med, at de 17 eurolande efter stærkt pres fra Tyskland og Frankrig blev enige om at igangsætte en stabilitets- og finanspolitisk union, hvor de gensidigt forpligtede hinanden til blandt andet at sørge for, at det strukturelle underskud på statsfinanserne højst måtte være en halv procent af bruttonationalproduktet, at reglen skulle skrives ind i national lovgivning, og at der kunne sanktioneres mod lande, der ikke opfyldte kravene. Storbritannien besluttede allerede på mødet at stå uden for europagten, medens de resterende EU-lande senere kunne tilslutte sig aftalerne, hvis de ville. EU var ved at blive et EU i to hastigheder.

Partiernes holdning til, om Danmark skulle tilslutte sig eller ej, fulgte den sædvanlige skillelinje i EU-spørgsmål. Afgørende for

alle var dog, at der ikke måtte være tale om en krænkelse af det danske euroforbehold, ligesom det skulle undersøges, om en folkeafstemning juridisk set var nødvendig. Udenrigsminister Villy Søvndals hurtige melding om, at en tilslutning kunne skade en dansk kickstart af økonomien, og at han havde svært ved at se en dansk tilslutning til hele pagten, frustrerede de to andre regeringspartier. Aftalens ensidige fokus på snævre budgetbalancer og ikke på vækst og beskæftigelser bekymrede socialdemokrater og venstreorienterede i Danmark og resten af Europa. Den konkrete udformning af aftalen var alene en sag for de 17 eurolande, og af et udkast hertil fremgik det, at det danske forbehold var indskrevet, og at Danmark følgelig ikke ville få nye forpligtelser eller blive omfattet af det nye systems sanktionsmuligheder. Her stod sagen ved årets udgang.

Halvåret bød på en række historiske begivenheder. For første gang nogensinde fik landet en kvindelig statsminister, en regering, hvori Socialistisk Folkeparti deltog, og en finanslov vedtaget med Enhedslistens stemmer. Ti års borgerlig regeringsmagt blev erstattet af en centrum-venstre-regering, hvis parlamentariske grundlag hvilede på beslutninger truffet af Enhedslistens hovedbestyrelse, medmindre regeringen kunne forliges med de borgerlige partier. De måtte nu udvikle en oppositionspolitik, og meldingerne fra dem i løbet af halvåret tydede bestemt ikke på, at de var til sinds at redde regeringen, hvis Enhedslisten faldt fra.

For alle partier var der opstået en ny og uvant partipolitisk virkelighed, som de og vælgerne nu måtte forholde sig til, en virkelighed, som potentielt rummede kimen til en mere uforudseelig politisk udvikling end den, de havde oplevet i de foregående ti år.

*Tabel 1. Folketingsvalg 1998-2011.
Partiernes relative stemmefordeling. Mandattal i parentes.*

	1998	2001	2005	2007	2011
S	35,9 (63)	29,1 (52)	25,8 (47)	25,5 (45)	24,8 (44)
RV	3,9 (7)	5,2 (9)	9,2 (17)	5,1 (9)	9,5 (17)
KF	8,9 (16)	9,1 (16)	10,3 (18)	10,4 (18)	4,9 (8)
CD	4,3 (8)	1,8 (0)	1,0 (0)	-	-
SF	7,6 (13)	6,4 (12)	6,0 (11)	13,0 (23)	9,2 (16)
DF	7,4 (13)	12,0 (22)	13,3 (24)	13,9 (25)	12,3 (22)
KRF/KD	2,5 (4)	2,3 (4)	1,7 (0)	0,9 (0)	0,8 (0)
V	24,0 (42)	31,2 (56)	29,0 (52)	26,2 (46)	26,7 (47)
FRP	2,4 (4)	0,5 (0)	-	-	-
EL	2,7 (5)	2,4 (4)	3,4 (6)	2,2 (4)	6,7 (12)
NA/LA	-	-	-	2,8 (5)	5,0 (9)
Demokratisk Fornyelse	0,3 (0)	-	-	-	-
Minoritetspartiet	-	-	0,3 (0)	-	-
Uden for partierne	0,1 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,1 (0)
Stemmeprocent	85,9	87,1	84,5	86,6	87,7
Antal vælgere (1.000)	3.993	3.999	4.004	4.023	4.080

Kilde: Den officielle valgstatistik fra Danmarks Statistik.

Tabel 2. Regeringen Helle Thorning-Schmidt

Socialdemokraterne (A), Det Radikale Venstre (B) og Socialistisk Folkeparti (F) Udnævnt 03.10.2011 -

Helle Thorning-Schmidt (A), Statsminister

Margrethe Vestager Hansen (B), Økonomi- og indenrigsminister

Villy Søvndal (F), Udenrigsminister

Bjarne Corydon (A), Finansminister

Morten Bødskov (A), Justitsminister

Morten Østergaard Kristensen (B), Minister for forskning, innovation og videregående uddannelser

Thor Møger Pedersen (F), Skatteminister

Henrik Dam Kristensen (A), Transportminister

Ole Sohn (F), Erhvervs- og vækstminister

Carsten Hansen (A), Minister for by, bolig og landdistrikter

Mette Frederiksen (A), Beskæftigelsesminister

Christine Antorini (A), Børne- og undervisningsminister

Karen Hækkerup (A), Social- og integrationsminister

Mette Gjerskov (A), Minister for fødevarer, landbrug og fiskeri

Martin Lidegaard (B), Klima-, energi- og bygningsminister

Pia Olsen Dyhr (F), Handels- og investeringsminister

Astrid Krag (F), Minister for sundhed og forebyggelse

Nick Hækkerup (A), Forsvarsminister

Ida Auken (F), Miljøminister

Nicolai Wammen (A), Europaminister

Manu Sareen (B), Minister for ligestilling og kirke og minister for nordisk samarbejde

Christian Friis Bach (B), Minister for udviklingsbistand

Uffe Elbæk (B), Kulturminister

Kilde: <http://www.ft.dk/Folketinget/findMedlem/regeringen.aspx>

**Aktivismens strategiske prioriteringer:
Review-essay om *Danish Foreign Policy
Yearbook 2012***

Med årets udgave af *Danish Foreign Policy Yearbook 2012* byder DIIS endnu en gang ind med det vægtigste tilbagevendende forum for evaluering af dansk udenrigspolitik – for diskussion af hvordan det går med at sikre og udvikle Danmarks rolle i verden. Det er i sig selv positivt, fordi det er vigtigt, at udenrigspolitikken bliver analyseret og kvalitetskontrolleret. Det er for det første vigtigt af hensyn til evalueringen af den førte politiks absolutte og relative omkostningseffektivitet. En løbende evaluering af både den overordnede logik og ambitionsniveau såvel som af underliggende indsatser og initiativer er særligt nødvendig når dansk udenrigspolitik hviler på et aktivistisk grundlag, som tilsiger, at Danmark bør være proaktiv snarere end reaktiv, gøre mere end det absolut minimalt nødvendige, ikke blot tilpasse sig, men arbejde for en særlig dagsorden. Disse rationaler og deres konkrete tilhørende initiativer bør efterprøves med jævne mellemrum – også, og for det andet, af hensyn til den demokratiske legitimitet som følger af en offentligt gennemsigtig diskussion af mål, midler, rationaler og resultater, hvad enten denne tager form i akademiske sammenhænge, i offentligheden eller i Folketinget.

Årbogen er en institution i dansk udenrigspolitik. Den har både en rolle som evalueringsforum (samtale mellem og til særligt vidende) og som forankring af denne særlige form for politik i det omkringliggende samfund (formidling af denne samtale til særligt interesserede). Fordi årbogen udkommer på engelsk, er den samtidig en stemme i den internationale diplomatiske, politiske og akademiske debat om Danmark og Danmarks rolle i verden. Årbogen er den eneste skriftserie, som konsekvent beskæftiger sig med dansk udenrigspolitik. Takket være en række centrale bidrag gennem

tiden er dens tidligere udgaver uomgængelige referencepunkter. Det betyder, at forventningerne til, hvad årbogen kan og bør levere i form af en platform for evaluering af dansk udenrigspolitik, nødvendigvis må være høje.

Overordnet set lever denne udgave af årbogen op til disse krav. 2012-udgaven følger de tidligere udgavers format. Den består derfor af en officiel beskrivelse af dansk udenrigspolitik i året, der gik, ved Udenrigsministeriets direktør, af en række essays forfattet af akademikere, en samling af relevante nye dokumenter, herunder officielle taler fra dansk udenrigspolitik, og endelig en samling data, herunder meningsmålinger, også fra det forgangne år. De akademiske essays har et format, der afspejler den politikkære årbogs interesser ved ikke at være unødigt teoretisk orienterede, selvom analyserne ofte er mere eller mindre eksplicit teoretisk informerede. Herover bidrager flere af dem eksplicit til igangværende debatter om dansk udenrigspolitisk prioritering. Essayene er af høj kvalitet, i væsentlig grad relevante og afspejler i det hele taget det stærke danske universitetsmiljø indenfor international politik.

I det første af disse skriver franske Matthieu Chillaud om Danmarks og Frankrigs ambivalens i forhold til euro-atlantisk sikkerheds- og alliancepolitik fra den kolde krig og frem til i dag, og peger på både udviklinger og geopolitiske grundtræk. Rasmus Alenius Boserup fortæller i sit kapitel historien om det danske demokratifremmeinitiativ i det større Mellemøsten før og efter det arabiske forår og identificerer derved langsigtede erfaringer for denne form for politik. Peter Viggo Jakobsen og Karsten Møller argumenterer i deres bidrag for, at den danske indsats i Libyen var et eksempel på en særlig dansk tilgang til brug af militære midler, og sætter i den forbindelse indsatsen og dens styringsmæssige, strategiske og politiske træk ind i den større ramme, der udgøres af spørgsmålet om brug af militær magt som led i aktivismen. Mar-

lene Wind fortæller historien om, hvordan den indenrigspolitiske beslutning om grænsebommene og fornyet toldkontrol i forbindelse med et forlig mellem VK-regeringen og Dansk Folkeparti pludselig blev til en diplomatisk krise i EU-regi under indtryk af en irriteret nabo mod syd. Endelig stiller og besvarer Jens Ringsmose og Anders Henriksen det følsomme og vigtige spørgsmål om, hvad Danmark fik ud af den aktivistisk begrundede tilnærmelse til USA, særligt siden 11. september 2001.

Som det eneste af bidragene er Chillauds artikel ikke fokuseret på dansk udenrigspolitik alene, men på den komparative analyse af det danske henholdsvis franske forhold til sikkerhedspolitiske institutioner i vesten. Argumentet er, at begge lande over tid har udvist en særlig tvetydighed i forhold til sikkerhedspolitisk samarbejde. Under den Kolde Krig gjorde begge lande det over for NATO, sidenhen har begge tilnærmet sig NATO: Frankrig delvist og Danmark helhjertet. Men i forhold til EU's ambition om at blive en strategisk aktør står de to lande langt fra hinanden: "For at sige det lige ud er Danmark 'minimalist' og ønsker en stærk amerikansk tilstedeværelse i Europa, hovedsageligt for at forebygge et fransk-tysk overherredømme, hvorimod Frankrig – der er positivt indstillet overfor en supranational FUSP, som begrænser, hvis ikke udelukker USA fra en rolle i europæiske sikkerhedsarrangementer – er mere 'maksimalistisk'" (p. 66 – oversat af forfatteren). Artiklens geopolitiske grundobservation er altså, at fornyet national tilnærmelse til internationalt samarbejde vil ske efter forskellige principper, som er affødt af de to landes relative størrelse i Europa.

De geopolitiske grundvilkår er med andre ord ikke noget, man kan tale væk som udgangspunkt for dansk udenrigspolitik. Det betyder blandt andet, at en eventuel ophævelse af forsvarsforbeholdet bliver mest meningsfuld for Danmark, hvis et pragmatisk arbejdsforhold

er blevet etableret mellem NATO og EU. Et Europa uden tydelig amerikansk forankring er ikke i dansk interesse. Små lande føler sig mere udsatte over for store lande, der er tæt på end langt væk. Et EU-forsvarspolitisk samarbejde kan være et udmærket supplement til NATO, men det kan fra et dansk synspunkt aldrig erstatte NATO-medlemskabet. Sammenligningen med Frankrig viser også, at dansk udenrigspolitik betinges af en række ydre og langvarige faktorer, som gør, at det faktisk er muligt at ekspliciterer overordnede retningslinjer for dansk udenrigspolitik på højeste niveau – for, hvad man kan kalde dansk *grand strategy*. Derved understreges også et grundvilkår, der gør udenrigspolitikken særlig, nemlig, at den ikke er en simpel ydre repræsentation af indre forhold, der kan finde sted efter forgodtbefindende, men at man må anskue dansk udenrigspolitikens muligheder i en international kontekst, som et spørgsmål om relative forskelle og iskolde interesser.

De fire øvrige artikler tematiserer hver især denne indre/ydre dynamik på forskellige måder ved at diskutere eksempler på, hvordan dansk udenrigspolitik i praksis er blevet udviklet under hensyn til eller påvirket af indenrigspolitiske forhold (tæl til 90-politik) eller mere strategisk-politiske hensyn (statsmandspolitik). I artiklen om demokratifremmeinitiativet illustreres det ved forholdet mellem den varierende hjemmepolitiske interesse for en planlagt langsigtet indsats og de pludselige udviklinger i form af det arabiske forår. Boserup tilføjer en tredje dimension udover de politiske prioriteringer og den embedsmandsrelaterede faglighed som afgørende elementer, nemlig den – begrænsede – videnskabelige viden om, hvordan man succesfuldt kan lave demokratifremme. Den virkelige politik er således ofte famlende, tentativ og kan miste modet, selvom intentionerne måske var rigtige fra begyndelsen.

I historien om Schengen-balladen er det indenrigspolitikken, der lidt uforsigtigt skvul-

per over i udenrigspolitikken og får utilsigtede konsekvenser. Episoden illustrerer flere basale betingelser for dansk udenrigspolitik. Danmarks udenrigspolitik er i sin europæiske form for længst holdt op med at være ren ekstern politik, ren *high politics*. I Europa er grænserne mellem indenrigs- og udenrigspolitik i vidt omfang udviskede. Samtidig er aktivismens investering i hårde sikkerhedspolitiske sammenhænge særligt i forhold til Storbritannien og USA ikke noget, der umiddelbart giver afkast, som kan spenderes i den daglige given og tagen, som EU-politikken består i, og hvor indrømmelser på ét niveau kan give bonus på et andet. EU-rammen og NATO-rammen er supplerende fora for dansk udenrigspolitik. Men måske har sikkerhedspolitikens dominerende rolle de sidste 10 år betydet, at for lidt af den overordnede opmærksomhed har rettet sig mod det europæiske samarbejde, hvor der sker flere ting med konkret betydning for dansk indenrigspolitik – for indretningen af den offentlige sektor såvel som for erhvervslivets vilkår – end der gør i det transatlantiske forhold?

Grænseboms-episoden antyder dermed også nogle begrænsninger ved aktivismens grundlæggende antagelser. Ved at gøre noget aktivt, noget mere end blot tilpasningspolitik vinder vi noget på tre områder, foreslår Jens Ring-smose og Anders Henriksen: bedre omdømme, bedre adgang til beslutningstagere og endelig konkrete gevinster. Disse tre områder er samtidig trappetrin, hvor de første er en forudsætning for de næste. Og Danmark har bestemt fået klare gevinster på de to første og måske endda det sidste af disse trin i forholdet til USA, viser kapitlet. Men velvilje, der er sparet op på én konto, kan ikke (altid) flyttes over til en anden. Schengen-problematikken understreger derfor Europa-politikens og Tysklands centrale rolle i Danmarks samlede udenrigspolitik. Den principielle udfordring afledt af Schengen-krise-styringen handler ikke kun om, at indenrigspolitik med en udenrigspolitisk dimension kan blive

til en udenrigspolitisk krise. For i situationen ville den velvilje som var blevet oparbejdet i forhold til USA være rar at have haft indenfor EU-kredsløbet. Men velviljekapital opfører sig tilsyneladende som svært omsættelige *bonusmiles* fra et flyselskab: de kan dårligt eller slet ikke veksles til andre flyselskabsalliancer. Hertil kommer, at sådanne *bonusmiles* har en udløbsdato. Omsat til den danske virkelighed tyder noget på, at vi bør sørge for at anvende vores *velviljemiles* til konkrete gevinster, inden de udenlandske regeringer skifter og værdien forsvinder. Men det kræver et klart kompas.

For hvordan kan vi vide, hvad og hvornår der bør trækkes på den opsparede velvilje? Det giver kapitlerne lidt forskellige bud på. På den ene side viser Boserups og Winds kapitler, at der er behov for god og indimellem bedre rådgivning og mere viden – fra embedsmændene til politikerne, fra forskerne og til embedsmændene. På den anden side står to typer af argumenter over for hinanden i Ring-smose og Henriksens kapitel om aktivismen og Peter Viggo Jakobsen og Karsten Møllers om den danske tilgang til krig. På den ene side fremhæver de første, hvordan forskellige kilder over for dem fremdrog idéen om en styrket koordination af den helt overordnede, strategiske udenrigspolitik, for eksempel i form af en egentlig national sikkerhedsrådgiver under Statsministeriet. Denne form for anbefaling vedrørende mere rådgivning, mere tværgående analyser og koordination med henblik på en løbende kvalitetskontrol og overordnet politisk beslutningstagning er der grund til at tage alvorligt. Som argumenteret andetsteds er Danmark gået fra at føre tilpasningspolitik i de eksterne forhold til at være aktivistisk uden at reformere og dimensionere de underliggende processer og institutioner tilsvarende (Breitenbauch, 2008). Heroverfor står argumentet i Jakobsens og Møllers artikel, som påpeger, at en ikke nedskrevet strategi kan være en fuldgod erstatning for et egentligt strategidokument. Som

forfatterne bemærker, var Libyen-strategien mere en mekanisme for indenrigspolitisk enighed end et styringsinstrument for strategiske og operative beslutningstagere. Den observation gælder nok for brugen af strategiske dokumenter i denne sammenhæng i Danmark i det hele taget.

Men det betyder faktisk noget at skrive tingene ned, at principper, mål og midler er samlet i et enkelt dokument – såvel for mulighederne for demokratisk legitimitet som for indholdsmæssig kvalitetskontrol. *Muddling through* er på mange måder en både fleksibel og pragmatisk tilgang som givet er passende for små stater som Danmark under normale omstændigheder. Men som pointen omkring europapolitikens relative rolle i dansk udenrigspolitik sammenlignet med det transatlantiske forhold viser, så må der være et sted, hvor de overordnede principper og målsætninger gøres op, holdes op mod hinanden og prioriteres. Dansk deltagelse i militære operationer i NATO-regi vil eksempelvis næppe give særlige forhandlingsmuligheder i forhold til EU's landbrugspolitik. De to cirkler er kun delvist overlappende – og det kan man kun se, hvis man taler eksplicit om det hele samtidig, ét sted. Det kunne eksempelvis være en institutionaliseret – det vil sige gentagen – proces omkring udviklingen af en dansk sikkerhedsstrategi, som giver et eksplicit bud på den danske *grand strategy*.

Det forhold understreges faktisk også meget fint i Jakobsens og Møllers kapitel. Deres analyse er bemærkelsesværdig, fordi det for første gang er lykkedes at beskrive – rekonstruere – den operative filosofi bag den danske brug af militære midler, siden de store operationer begyndte for snart 10 år siden. Forfatterne benytter det amerikanske begreb *way of war*, som kan oversættes til krigstilgang. Oversættelsen er ikke uden betydning, fordi forfatterne ønsker at løfte krigstilgangen op til noget højere, til en overordnet strategi for Danmarks langsigtede handlen i verdens-

politikken. Det kan den militære indsats, dens kvaliteter ufortalt, imidlertid ikke holde til. Selvom forfatterne mener, at der er tale om en 'grand strategy', så er der først og fremmest tale om et politisk rationale for, hvordan det militære instrument skal bruges, altså en filosofi for operationerne.

Forfatterne beskriver, hvordan dette politiske rationale består af fem elementer: At danske styrker kæmper for at støtte sine store allierede og bevise Danmarks relevans (vi er med for at gøre en forskel, ikke for at gøre en afgørende forskel), at danske styrker kæmper for at styrke det internationale samfund, at danske styrker indsættes med udgangspunkt i en bred parlamentarisk opbakning, at dansk militær indsats altid skal være en del af et større, samtænkt civilt og militært bidrag, og endelig, at danske styrker må kæmpe på en måde, der er i overensstemmelse med international ret og konventioner. Som det tydeligt fremgår og som forfatterne også påpeger, så har det knebet med at se alle fem punkter opfyldt i forhold til operationerne i Irak og Afghanistan. Selvom de fem punkter virker noget mere opfyldte i forhold til artiklens empiriske eksempel med Libyen, så fremstår de indtil videre mere som en hensigtserklæring end som en realiseret operativ filosofi særligt virker den samtænkte del af indsatsen i Libyen som en symbolsk eftertanke snarere end som et betydeligt satsningspunkt, når man ser på udgiftsfordelingen. Det viser sig dermed, at denne centrale del af aktivismen ikke har nogen særligt veldefineret kerne – at rationalerne er udviklet undervejs og kun er nået halvt i mål.

Kun igennem en eksplicit debat om mål og midler på alle niveauer af den faktiske udenrigspolitik – fra *grand strategy* nedefter – kan vi erkende, hvad der hører til hvor, hvilke elementer der bidrager til hvad, og med hvilke resultater og omkostninger. Kun med en eksplicit debat om mål og midler kan vi kvalitetskontrollere aktivismen.

Samlet set tager essayene i forskellig grad og på forskellige måder livtag med dynamikker, principper og initiativer indenfor dansk udenrigspolitik. Årbogens artikler er gode bidrag til debatten om mål, midler og effektivitet i dansk udenrigspolitik. Men denne udgave af årbogen understreger også samtidig, at denne debat både kan og bør styrkes yderligere. Det ses tydeligt i forskellen mellem den officielle historieskrivning i Udenrigsministeriets kapitel og den mere eksplicite argumentationsform i de andre bidrag. Forskellen mellem det implicite og det eksplicite er det videnskabelige arguments kendetegn og fordel. Det er videnskabens opgave at bringe ting frem i lyset, hvor det er embedsmandens opgave at glatte ud og indimellem sætte i skygge. Man kan ikke forvente, at direktørens kapitel fremhæver dilemmaer, uudnyttede muligheder, logikker bag ændrede dispositioner og så videre. Det må særligt være en opgave for de akademiske essays. Det vil derfor være en styrke for de kommende års udgaver, hvis forfatterne kunne blive bedt om eksplicit at forholde sig til deres emner såvel specifikt som i forhold til aktivismen i almindelighed. De fleste emner inden for nutidens danske udenrigspolitik kan med fordel ansues som *case studies* på aktivismen, dens principper og dynamikker som sådan. Årbogen er en central institution i dansk udenrigspolitik. Særligt fordi Danmark fører aktivistisk politik, fortjener vi en publikation, som strengest muligt forholder sig til både specifikke empiriske og overordnede strategiske emner, så vi kan få en god debat om dansk udenrigspolitikens strategiske prioriteringer.

Henrik Ø. Breitenbauch, seniorforsker,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet,
hob@ifs.ku.dk

Referencer

Breitenbauch, Henrik (2008), 'Kompass og kontrakt. For en dansk sikkerhedsstrategi', Dansk Institut for Militære Studier, DIMS rapport maj, [http://cms.polsci.ku.dk/pdf/kompass_og_kontrakt.pdf].

Review-essay:

Grundtvig som politisk tænker

Ove Korsgaard (2012)

N. F. S. Grundtvig. Statskundskabens klassikere,
Jurist- og Økonomforbundets Forlag,
114 sider, 200 kr.

Er det rimeligt at skildre Grundtvig som en politisk teoretiker, værdig til at blive optaget i serien af statskundskabens klassikere? Det er klart at han havde en stor, ja afgørende betydning for den danske nation der kom ud af 1800-tallets voldsomme omvæltninger. Det er ligeledes givet at han stadig refereres til af et stort antal danske politikere, især midaldrende, fra højre såvel som venstre side af det politiske spektrum. Men politisk tænker? Traditionelt har man ikke lagt vægt på den side af hans aktivitet. Men det skyldes at det især er Grundtvigs betydning som teolog og skoletænder der har stået i centrum for behandlingerne, samtidig med at det overvejende er kirkehistorikere der har skrevet om ham. Og de har af gode af gode grunde især beskæftiget sig med hans teologi og opgør med den etablerede kirke. Litterater har også beskæftiget sig med hans enorme forfatterskab, men især ud fra en æstetisk og historiefortællings synsvinkel. Historikere har selvfølgelig ikke ignoreret Grundtvig, men har især analyseret hans betydning for den eller de bevægelser man sammenfatter under overskriften "grundtvigianismen". Til tider ligefrem generaliseret som en kollektiv mentalitet der karakteriserer dansk politisk kultur. Det sidste har især været min egen vinkel på

Grundtvig. Desuden har jeg på afstand fulgt nogle af de oftest mislykkede forsøg på at oversætte Grundtvig til andre europæiske sprog. Det har sjældent givet god mening, slet ikke fransk, men ikke engang tysk selv om dette sprog er så tæt på dansk at begreber kan oversættes direkte. Man får nemt det indtryk at den "hjertets tale" som Grundtvig gjorde sig til talsmand for ikke giver mening på andre sprog – og derfor næppe heller på dansk uden for de allerede troendes kreds. Derfor er det med stor spænding at jeg har kastet mig over Ove Korsgaards forsøg på at gøre Grundtvig forståelig for politologer.

Det gør han godt. Kort og fyndigt, uden at forfalde til alt for lange citater, bortset fra de udvalgte tekster der udgør sidste tredjedel af bogen og fungerer som dokumentation. I indledningen stiller Ove Korsgaard, der selv har dybe rødder i den grundtvigianske højskoleverden, spørgsmålet om hvorfor Grundtvig aldrig nævnes i dansk statskundskabs litteratur, når han nu har spillet så stor en politisk rolle, i fortiden såvel som i dag. Og besvarer det selv med den udfordrende tese, at det skyldes at statskundskab, i modsætning til politik – selv om mange politikere dog er uddannet i statskundskab – er "en embedsmandsuddannelse der ikke beskæftiger sig med normative og læringsteoretiske problemstillinger" (s. 12). Der er ikke grund til at undre sig over fraværet af Grundtvig i dagens angloamerikansk dominerede pensum. Men at Grundtvig ikke blev nævnt i juristen Poul Meyers introduktion til faget fra 1959 eller i historikeren Erik Rasmussens autoritative *Komparativ politik* i to bind fra 1968-69 og bogen *Lighedsbegreber* fra 1981 må undre. Den mest nærliggende årsag er at de to grundlæggere af statskundskab som fag i Danmark havde travlt med at gøre den nye disciplin samfundsvidenskabeligt acceptabelt og derfor ikke ville besmudse den med Grundtvigs rablende tungetale. Eller i det hele taget med referencer til en særlig dansk politisk tradition.

Efter Korsgaards indsats med at skabe systematisk sammenhæng i Grundtvigs tilsyneladende stærkt skiftende meninger må man konkludere at det var en fejl. Også selv om de delte blindheden med fagets første professor i international politik, Erling Bjøl. Denne sidste koketterer ligefrem med at han måtte flytte til Frankrig, fordi han ikke kunne holde ud at opholde sig i Grundtvigs fædreland. Her deler grundlæggerne af statskundskab dog holdning med det helt store flertal af historikere der, selv om flertallet traditionelt har arbejdet med danske forhold og politisk befundet sig i omegnen af det Radikale Venstre, på solid materialistisk grund har lagt afstand til grundtvigianismen i deres søgen efter "rigtige", dvs. materielle, interesser og drivkræfter. Og derved overset det vigtige spørgsmål om idéernes betydning for nation-building og state-building.

Grundtvigs enorme betydning som dansk nationsbygger er ikke Korsgaards hovedansvar, da han netop vil rehabilitere Grundtvig som politisk tænker, især i perioden fra slutningen af 1820erne til hans død i 1872. Her er inspirationen fra Storbritannien i centrum. I en tale Grundtvig holdt i Folketinget 1855 understregede han at "hvad der har forårsaget den største del af min uenighed med de andre herrer i dette hus er, at jeg aldeles ikke har fået min politiske opdragelse i eller fra Frankrig, men har fået den i England og fra England" (citeret s. 15). Inspirationen fra britisk liberalisme og dyrkelse af frihedsrettighederne er den helt afgørende kontinuitet i Grundtvigs tænkning. Den adskilte ham i 1830erne fra det store flertal af såkaldt nationalliberale tænkere i Danmark, der nok henviste til Frankrig (og Belgien hvis forfatning blev forlæg for den danske i 1849), men reelt fulgte Hegels statsorienterede tænkning. Fremhævelsen af inspirationen fra den britiske liberalisme er ikke fuldstændig ny, men sjældent gennemført så systematisk og overbevisende som her. Den alene retfærdiggør rehabiliteringen af Grundtvig som dansk

politisk tænker. Hans indsats er ikke absolut original, men spændende i sin anvendelse af inspirationen fra den britiske liberalisme, udviklet i et samfund der var præget af den industrielle revolution og på godt og ondt tidens mest moderne samfund, som Grundtvig havde mødt under tre betydningsfulde rejser 1829-31 og igen 1844. At overføre den teori til danske forhold var godt gjort.

Helt originalt var det at det lykkedes Grundtvig at kombinere denne britiske liberalisme og frihedstradition med tyskeren Herders begreb om 'folket' – i modsætning til Hegels statsbegreb. Kombineret med Grundtvigs ældre filologiske studier af nordisk mytologi kan det let komme til at lyde som bragesnak – et andet ord for vås – når han udfolder sig om en særlig nordisk eller dansk frihedstradition. Det får vi et eksempel på i citatet fra *Nordens Mytologi* 1832 s. 80-81 der er ét umådeligt langt digt. Og dermed et af de få eksempler på et digt i en politisk teoretisk afhandling. Korsgaard fremhæver meget originalt at Grundtvig ikke kun opererer med to mytologiske figurer Loke såvel som Thor, men også Fenrisulven der skal tøjres hvis ikke samfundet skal gå til grunde. Denne begrænsning af friheden er nødvendig, men ikke uden omkostninger. Derfor konkluderer Korsgaard at Grundtvig nok var liberal, men ikke liberalist (s. 38). Analyseret således ligger Grundtvigs position i virkeligheden tættere på den republikanske idehistoriske tradition som Mogens Herman Hansen så glimrende har undersøgt i sine bøger fra 2010 og 2012 om demokratiet som ideologi og styreform end på traditionel liberalisme.

Til tider er Grundtvig faretruende tæt på racistisk nationalisme i sin modstilling af dansk og tysk i kampen om Slesvig eller Sønderjyllands tilhørsforhold i den dansk-tyske helstat. Korsgaard indrømmer ærligt at Grundtvig i kampens hede til tider kunne forfalde til at forbinde alt godt med dansk og alt dårligt med tysk adfærd. Men ved en grundig læs-

ning af det enmandstidsskrift, *Danskeren* som Grundtvig udsendte under borgerkrigen 1848-50, lykkes det Korsgaard at rehabilitere Grundtvigs holdninger i nationalitetskampen. Det sker især ved at pege på den løsning med en deling af Slesvig efter sprog eller udtrykt sindelag som han med stort personlig mod fremførte. Det skete blandt andet i en tale under de ophidsede dage 14. marts 1848 i den Slesvigske Hjælpeforening der er optrykt s. 100-106. Det var ikke nemt at komme igennem med sådan en løsning i en situation hvor alle 'rettænkende' danskere gjorde sig klar til at sende kongens hær mod 'insurgentene' i Slesvig, mens de sang *Dengang jeg drog af sted* med dens krav om at fordrive alle 'tyskere' fra 'dansk' jord. Det skulle tage tres år, en verdenskrig og et politisk kupforsøg i form af påskekrisen 1920 at få flertallet af den danske befolkning til at acceptere delingen. Og endnu en verdenskrig, nazismens excesser og Tysklands totale nederlag at nå frem til en regulering af forholdene ud fra sindelagsprincippet for mindretallene i det dansk-tyske grænseland i form af Bonn-København-erklæringerne fra 1955.

Spændende er også at Korsgaard erindrer om det forslag Grundtvig fremsatte om en flersproget højskole i Flensborg. Han havde ingen tillid til at det tysksprogede universitet i Kiel kunne uddanne embedsmænd som kunne få den flersprogede landsdel til at fungere som del af det danske rige. Lige så lidt som han havde tillid til embedsmandsuniversitetet i København og derfor agiterede for oprettelsen af en højskole i Sorø hvor en alternativ og mere 'folkelig' elite skulle uddannes. Grundtvig fik aldrig løst den logiske modsætning mellem forestillingen om 'folket' og denne nye elite der reelt er tale om, og Korsgaard diskuterer ikke problemet.

En indsats for en anden del af den flersprogede danske stat, Færøerne, skyldes Grundtvigs søn, sprogforskeren og folkloristen Svend Grundtvig og er således kun indirekte.

Alligevel bør det nævnes at Svend Grundtvig som studerende i 1843 skrev et par indflydelsesrige artikler i avisen *Fædrelandet*, om "Dansen paa Færøerne. Sidestykke til Tysken i Slesvig" (genoptrykt 1978). Her argumenterede han for at man ikke kunne kræve ligeberettigelse for det danske sprog i Nordslesvig samtidig med at man ikke anerkendte færøsk som kirke- og skolesprog på Færøerne. Synspunktet afspejler Grundtvigs gennemførte liberalisme, også når det stred mod egne nationale interesser og underbygger at Grundtvigs nationalisme var universalistisk og anerkendte andre nationaliteters ret. Altså en politisk-statsborgerlig (civic) nationalisme i modsætning til en etnisk, blodsdefineret nationalisme som han så overbevisende formulerede det i sangen "Folkeligt skal alt nu være" fra 1848. Problemet er blot at man, som så ofte i Grundtvigs enorme produktion, kan finde det modsatte synspunkt på nationalitet formuleret i andre vers af sangen, vers, som i vore politisk korrekte dage ikke synges længere. Men det blev de i den nationalistiske del af højskoleverdenen i 1930'erne – og måske hos Tidehverv i dag der kombinerer det værste fra Kierkegaards individualisme med Grundtvigs kollektivismen til antagelser om hvert folkeslags helt enestående egenart og danskernes helt særlige overlegenhed (den fulde version af sangen kan læses på Aarhus Universitets fortjenstfulde hjemmeside www.danmarkshistorien.dk).

Vigtig er gennemgangen af det principielle i Grundtvigs indsats som politiker. Han blev medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling i 1848 og valgt til Folketinget i 1850'erne. Han var kritisk over for grundloven og endte med hverken at stemme for eller imod den. Han ville ikke stemme nej da han ikke ville hjælpe de reaktionære der ønskede at indskrænke folkets indflydelse. Men han kunne heller ikke acceptere alle 1849-grundlovens bestemmelser. Derfor afstod han fra at stemme. Det ændrede sig imidlertid efter 1864 da landet efter nederlaget og tabet af Slesvig og

Holsten stod med to forfatninger, junigrundloven fra 1849 og november-forfatningen fra 1863 som gjaldt for både Danmark og Slesvig og havde ført til den ulyksalige konflikt med det Tyske Forbund. Den situation benyttede de gamle eliter blandt godsejere og embedsmænd til i alliance med bondebevægelsen at indskrænke Folketingets betydning. I den situation lod den meget gamle Grundtvig sig vælge til Landstinget for sammen med den næsten lige så gamle radikale demokrat (og tilhænger af helstaten) A.F. Tscherning at tale imod indskrænkningen af de demokratiske rettigheder som 1866-grundloven betød. Han havde i mellemtiden skiftet holdning til junigrundloven. Denne evne til at ændre opfattelse er en vigtig side af Grundtvigs politiske filosofi. "Ting tager tid", som han selv formulerede det når han skulle begrunde sin indsats for at oplyse folket som forudsætning for at det kunne fungere som politisk suveræn.

To af Grundtvigs taler fra denne debat er optrykt sammen med to lange kapitler fra Grundtvigs politiske hovedværk, den serie af foredrag som han holdt 1838-39 under overskriften "Mands Minde". Foredragsserien markerede ophævelsen af det forbud mod at tale offentligt som Grundtvig havde pådraget sig i 1820'erne efter sin skarpe kritik af den officielle kirke. Foredragene der blev udgivet af Svend Grundtvig i 1877 rummer en detaljeret analyse af Europas udvikling fra den franske revolution – som Grundtvig tog afstand fra – til den industrielle og politiske revolution i Storbritannien som han beundrede. Det er velvalgt at bringe de to lange kapitler som dokumentation da de viser hvor historisk og politisk velorienteret Grundtvig var og hvor empirisk grundigt han argumenterede.

Alene indsatsen i spørgsmålet om Slesvig og i debatten om Grundloven berettiger Grundtvig til en stor plads i dansk politisk historie. Men det er koblingen mellem Grundtvigs nationsbegreb som han havde fra den tyske filosof Herder og den britiske liberalisme der

er hans virkelige originalitet. Den berettiger til fulde optagelsen i den prestigøse serie af statskundskabens klassikere. Det er godt set af redaktionen og overbevisende udført. Så godt at man nemt tilgiver Korsgaard at han har overset et par bøger som har gjort noget af det samme. Den tyske politolog Bernd Henningsen der er uddannet i Eric Voegelins tysk-amerikanske idehistoriske tradition skrev allerede i begyndelsen af 1970'erne en glimrende afhandling om en særlig dansk politisk tradition fra Holberg over Kierkegaard og Grundtvig til Brandes og Socialdemokratiet. Den udkom på dansk i 1980 under titlen *Politik eller Kaos?* og er stadig værd at læse, selv om den serie, Berlingske Leksikonbibliotek, den udkom i for længst er forsvundet og resteksemplarerne makuleret.

Endvidere kan nævnes en antologi fra 1986, samtidig med at Korsgaard udsendte sin første bog, *Kredsgang. Grundtvig som bokser*, der rummer en original undersøgelse af den særlige nordiske kampmetafor i Grundtvigs tænkning. Den udkom på et ligeledes forsvundet forlag, Antikva. Under Grundtvig-citatet *Stykkevis og delt* undersøgte fem forfattere med historikeren Vagn Wåhlin i spidsen her Grundtvigs politiske tænkning. Mit eget bidrag om Grundtvigs konservatisme og støtte til enevælden i 1830erne er overhalet af Korsgaards glimrende idehistoriske indplacering af Grundtvigs kontraktteori om enevældens alliance med folket i en art 'folkeligt monarki', som den norske historiker Jens Arup Seip har kaldt det. En enevælde, der i 1700-tallet blev baseret på noget så logisk selvmodsigende som opinionen ("opinionsstyret enevælde", som Seip kaldte det i en artikel fra 1958). Men Lars Kaaes grundige artikel om Grundtvigs frihedsbegreb er værd at erindre. Den når i vid udstrækning frem til

det samme resultat om Grundtvigs engelsk inspirerede liberalisme som Korsgaard.

Der er altså en vis tradition for at analysere Grundtvig som politisk tænkner i Danmark. Den er ganske vist glemt af politologien, ligesom den antinazistiske jurist Sven Clausen er det, selv om han skrev den første statskundskabsbog på dansk i 1956, *Omrids af Statskundskab* (Gyldendal). Clausen nævner ikke Grundtvig eksplicit, men hele hans værk og skrivemåde er gennemsyret af arven fra venstregrundtvigianismen. Den tradition for udforskning af dansk politisk teori bør ikke glemmes. Især da det i kraft af det europæiske samarbejde i stadig stigende grad bliver klart, at der er store forskelle i nationale politiske kulturer og traditioner i Europa, selv om de bygger på fælles idéhistorisk grund. Blandt disse europæiske traditioner vil det være forkert at overse den særligt 'danske' tradition, uden at jeg dermed vil gøre mig til talsmand for at sådanne nationale traditioner skal essentialiseres.

Korsgaards bog om Grundtvig gør det klart at der eksisterer en sådan dansk (eller rettere dansk-norsk) tradition. Nu mangler vi bare lige så gode bøger om den politiske teori hos Ludvig Holberg, Tyge Rothe, Søren Kierkegaard, Georg Brandes og Hartvig Frisch for at forstå dens omfang og originalitet. Ikke at disse tænkere ikke er behandlet tidligere. Men Ove Korsgaards lille og tætte bog viser forbilledligt hvad der kan komme ud af at koncentrere sig om den politiske teori i et ellers velkendt forfatterskab.

Uffe Østergård, professor,
Department of Business and Politics,
Copenhagen Business School,
uoe.dbp@cbs.dk